

**NATALIJA STIPETIĆ ĆUS – ELEN ZUBEK
BLANKA PETRINEC FULIR – ZRINKA JURIĆ AVMEDOSKI**

**UDŽBENIK IZ
LIKOVNE UMJETNOSTI
ZA 4. RAZRED SREDNJIH ŠKOLA S
ČETVEROGODIŠNJIM PROGRAMOM**

Nakladnik
ALFA d.d.
Zagreb, Nova Ves 23a

Za nakladnika
Miro Petric

Glavni urednik
dr. sc. Tomislav Jelić

Recenzenti
mr. sc. Snježana Pintarić
Ana Krleža, prof.

Likovna urednica
Irena Lenard

Lektorica
Kristina Ferencina

Lektorica i korektorica
Natalija Habulin

© ALFA d.d. Zagreb, 2020.

Nijedan dio ovog udžbenika ne smije se umnožavati, fotokopirati niti na bilo koji način reproducirati bez nakladnikova pismenog dopuštenja.

Udžbenik je uvršten u Katalog odobrenih udžbenika rješenjem Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske:
KLASA: UP/I-602-09/14-01/00029
URBROJ: 533-26-14-0002, od 15. svibnja 2014.

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001100498.

Grafička priprema
Studio za grafički dizajn ALFA

Tisak
Mediaprint tiskara Hrastić

NATALIJA STIPETIĆ ĆUS
ELEN ZUBEK
BLANKA PETRINEC FULIR
ZRINKA JURIĆ AVMEDOSKI

LIKOVNA UMJETNOST 4

UDŽBENIK IZ
LIKOVNE UMJETNOSTI
ZA 4. RAZRED SREDNJIH ŠKOLA
S ČETVEROGODIŠNJIM PROGRAMOM

6. izdanje
Zagreb, 2021.

SADRŽAJ

PREDGOVOR	7
UMJETNOST PRVE POLOVINE 20. STOLJEĆA	9
EKSPRESIONIZAM, FOVIZAM, KUBIZAM, ORFIZAM I FUTURIZAM	15
GEOMETRIJSKE TENDENCIJE U UMJETNOSTI PRVE POLOVINE 20. STOLJEĆA	29
DADA, NADREALIZAM, METAFIZIČKO SLIKARSTVO, MAGIČNI REALIZAM, REALISTIČKE TENDENCIJE NAKON PRVOG SVJETSKOG RATA	34
SKULPTURA PRVE POLOVINE 20. STOLJEĆA	43
BAUHAUS	51
ARHITEKTURA PRVE POLOVINE 20. STOLJEĆA	57
FILM	64
UMJETNOST DRUGE POLOVINE 20. STOLJEĆA	68
SLIKARSTVO I SKULPTURA DRUGE POLOVINE 20. STOLJEĆA ..	72
POP-ART, OP-ART, KINETIČKA UMJETNOST	79
MINIMALIZAM, KONCEPTUALNA UMJETNOST, LAND ART, HAPPENING BODY ART, POSTMODERNA UMJETNOST, VIDEO ..	86
ARHITEKTURA DRUGE POLOVINE 20. STOLJEĆA	92
URBANIZAM	102
HRVATSKA UMJETNOST 20. STOLJEĆA	108
VIZUALNE KOMUNIKACIJE, FILM, TISAK	132
DIZAJN	136
ZAŠTITA SPOMENIKA	140
MUZEOLOGIJA	145
POVIJEST I TEORIJA UMJETNOSTI	149
POJMOVNIK	154
LITERATURA	157

PREDGOVOR

Ovaj je udžbenik zamišljen kao vodič kroz istraživanje i razumijevanje povijesti likovne umjetnosti. Obrađeni su osnovni pojmovi vezani uz slikarstvo, skulpturu, arhitekturu i općenito vizualnu umjetnost, a koji će ti pomoći da bolje razumiješ likovni jezik i dati ti osnove za proučavanje povijesti umjetnosti. Tekstove prate reprodukcije likovnih primjera iz svjetske i nacionalne povijesti umjetnosti, a iza svake se lekcije nalaze dodatni sadržaji, koji ti omogućuju ponavljanje ključnih pojmova, te vježbe. Svaka se lekcija sastoji od pet dijelova: nastavne teme, ključnih pojmova, pitanja za ponavljanje, zadataka za primjenu usvojenog znanja i dodatka za učenike koji žele saznati još više o obrađenoj temi. Na kraju udžbenika nalazi se popis korištenih manje poznatih pojmova. Cilj nam je probuditi tvoj interes za likovnu umjetnost, što je osnovni preduvjet za razumijevanje i aktivno sudjelovanje u suvremenim likovnim događanjima, i razviti u tebi pozitivan odnos prema očuvanju kulturne baštine.

AUTORICE

UMJETNOST PRVE POLOVINE 20. STOLJEĆA

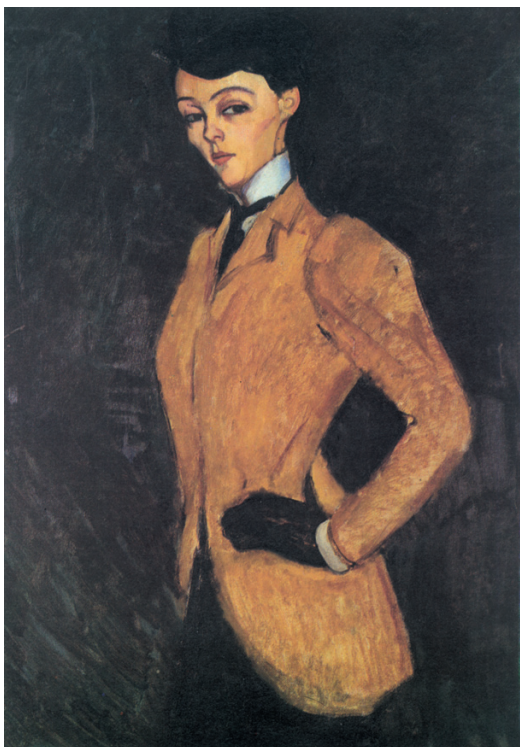
Početak 20. stoljeća u kratkom se razdoblju pojavljuju razna tehnološka otkrića i život se ubrzano mijenja, što se odrazilo i na umjetnost. Političke prilike u prvoj polovini stoljeća, Prvi i Drugi svjetski rat, Španjolski građanski rat, fašizam, nacizam, socijalizam i drugi događaji posredno su i neposredno utjecali na umjetnička zbivanja u svijetu. Velikom brzinom pojavljuju se i smjenjuju pravci u umjetnosti.

U prvoj polovini 20. stoljeća europska kulturna metropola bio je Pariz. Već krajem 19. stoljeća umjetnici iz drugih zemalja pristižu u Pariz, a proces se nastav-

lja i intenzivira u 20. stoljeću. *École de Paris* ili *Pariska škola* skupni je naziv za sve umjetnike koji borave u Parizu početkom stoljeća, a posebno između dva rata. *École de Paris* bila je kolijevka modernih umjetničkih pravaca, od *kubizma* i *fovizma* do *enformela*. Pripadnicima Pariške škole smatraju se i umjetnici poput **Marca Chagalla** (1887. – 1985.) i **Amedea Modiglianija** (1884. – 1920.), koje zbog njihova izrazito individualnog stila ne možemo svrstati u okvire nekog od slikarskih pravaca.

Prvi značajni avangardni stil, **fovizam**, javlja se 1904. i traje do 1907. Obilježavaju ga jake i neprirodne boje te nov način prikazivanja prostora suprotan tradicionalnim sustavima perspektive, koji se temelji na dinamičkim svojstvima boja.

Kubizam se pojavio 1907. godine Picassovom slikom *Gospođice iz Avignona* (slika na str. 22), a umjetnici kubisti uvode u sliku element vremena i pokušavaju

Amedeo Modigliani, *Amazonka*, 1909., ulje na platnu, privatno vlasništvo, SAD

Raoul Dufy, *Jedrilica kod Sainte-Adressea*, 1912., ulje na platnu, The Museum of Modern Art, New York, SAD

promatraču pružiti osjećaj da obilazi model, da ga istodobno promatra s različitih položaja. Tema postaje manje važna, a zanimanje umjetnika prebacuje se na način prikazivanja što rezultira gubitkom razumljivosti slike. Kubizam dijelimo na analitički (razlaganje oblika) i sintetički (sažimanje pojedinosti u cjelinu). *Kolaž* postaje nova tehnika u umjetnosti.

Ekspresionizam je još jedan od pokreta koji se pojavljuje početkom stoljeća. Grupa **Die Brücke** aktivna je od 1905. do 1913., a bavi se izražavanjem osjećaja smjelim i dramatičnim gestama. Avangardna grupa **Der Blaue Reiter** pojavljuje se 1912. i doprinosi snažnijem kretanju umjetnosti prema apstrakciji.

U Italiji se 1909. pojavio **futurizam**, pokret nadahnut novim tehnologijama. Umjetnici pokušavaju zabilježiti pokret, brzinu i dinamiku, a nadovezuju se djelomice na analitički kubizam.

Pablo Picasso, *Portret Ambroisea Vollarda*, 1909. – 1910., ulje na platnu, Muzej Puškina, Moskva, Rusija

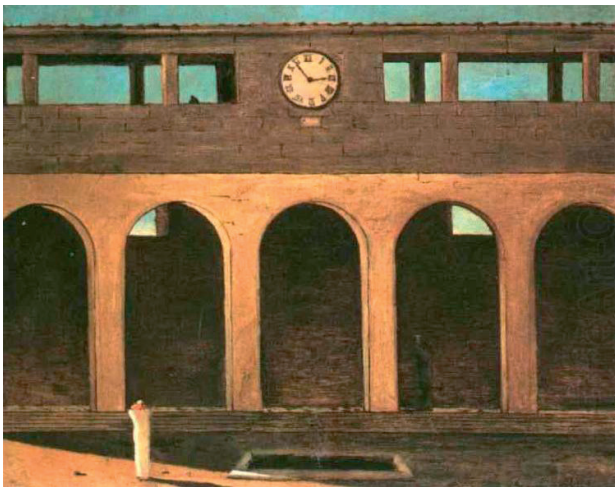

Ernst Ludwig Kirchner, *Pet žena na ulici*, 1913., ulje na platnu, Wallraf-Richartz Museum, Köln, Njemačka

Tijekom Prvog svjetskog rata u Italiji se javlja i **metafizičko slikarstvo**, *Pittura metafisica*, nastalo pod utjecajem futurizma, a prethodi **nadrealizmu**. Najznačajniji predstavnik metafizičke škole, **Giorgio de Chirico**, sup-

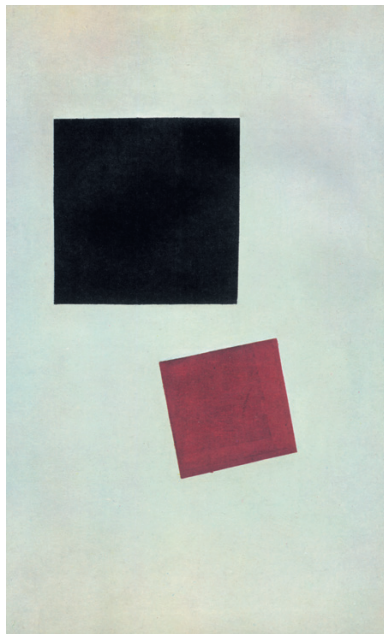
Giacomo Balla, *Djevojčica trči preko balkona*, 1912. – 1913., ulje na platnu, Museo Del Novecento, Milano, Italija

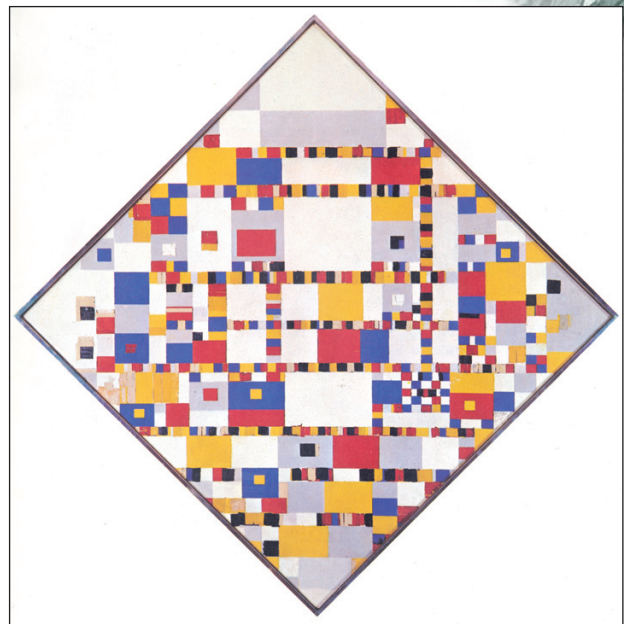
Giorgio de Chirico, *Tajne sata*, 1911., ulje na platnu, privatno vlasništvo

tilno iskrivljuje perspektivu kako bi postigao osjećaj dezorijentiranosti i nelagode.

Revolt umjetnika na ratna zbivanja rezultira pojavom još jednog pravca nazvanog **dadaizam**, koji obilježava ironičan pristup i korištenje banalnih, svakodnevnih predmeta kojima se pridaje značaj umjetničkog djela. Razvojem industrije i željeznice stvara se u Rusiji sloj bogatih kolekcionara koji skupljaju djela francuskih

Kazimir Maljevič, *Suprematistička kompozicija: crveni kvadrat, crni kvadrat*, 1915., ulje na platnu, The Museum of Modern Art, New York, SAD

Piet Mondrian, *Victory Boogie Woogie*, 1943. – 1944., ulje na platnu, The Museum of Modern Art, New York, SAD

umjetnika koja snažno utječu na mladi naraštaj ruskih umjetnika.

Moskva postaje središte okupljanja mladih slikara, na koje utječu i ruski narodni crteži i ruske ikone. Snažan je utjecaj kubizma i futurizma koji je rezultirao pojavom **kubofuturizma**. **Suprematizam** donosi jako pojednostavljene apstraktne kompozicije, a **konstruktivizam** se bavi „stvarnim materijalima u stvarnom vremenu” i stvara pionirske radove ambijentalne umjetnosti, te povezuje umjetnost s industrijom.

Krajem Prvog svjetskog rata 1917. u Nizozemskoj se formira grupa **De Stijl** koja snažno utječe na razvoj industrijskog dizajna, a štafelajno slikarstvo smatraju samo dijelom umjetničkog dizajna. Njihov rad obilježava **neoplasticizam** u kojem dominiraju crne okomite linije između kojih se nalaze plohe u primarnim bojama. Umjetnička škola **Bauhaus** osnovana je u Njemačkoj 1919., a svoje studente potiče na kreativan rad s teksturama, bojama i tonovima što je tada bio revolucionaran pristup. Ne radi se razlika između lijepe i primijenjene umjetnosti, a umjetnost je snažno povezana s industrijom, odnosno s industrijskim oblikovanjem.

Nakon Prvog svjetskog rata 1920-ih u Francuskoj se javlja **neoklasicistički stil**, a utjecat će na politički uvjetovano slikarstvo SSSR-a i fašističke Njemačke.

Paul Klee, *Glavna ulica i sporedne ulice*, 1929., ulje na platnu, Wallraf-Richartz Museum, Köln, Njemačka

Salvador Dalí, *Mekana konstrukcija s kuhanim grahom – predosjećaj Građanskog rata*, 1936., ulje na platnu, The Philadelphia Museum of Art, Philadelphia, SAD

Istodobno se javlja i **nadrealizam**, pokret koji s dadaizmom povezuje odbijanje logike, a s metafizičkim slikarstvom nadrealnost prizora. Na slikama su scene koje kao da potječu iz snova ili halucinacija. Nadrealizam 1930. postaje međunarodni pokret.

Kao protuteža nadrealizmu 1930-ih javlja se **geometrijska apstrakcija** kojom se bave slikari iz raznih zemalja.

Politička zbivanja u Rusiji, Njemačkoj i Italiji dovode do stvaranja „državne umjetnosti“ pod utjecajem totalitarnih režima u tim zemljama i udaljavaju ih od modernih stilova koji se razvijaju u ostalim zemljama. Umjetnost ovdje služi političkoj promidžbi i idealiziranju vlasti.

U SSSR-u se javlja **socijalistički realizam**, koji znači obnovu realističke, figurativne umjetnosti te iskorjenjivanje ruske avangarde. Dopusćen je jedino akademski, realističan stil koji veliča duh prvih godina revolucije. U nacionalsocijalističkoj Njemačkoj napada se modernizam kao boljševički, marksistički, židovski i izopačeni pokret, a njemački identitet može se

potvrđivati jedino povratkom na likove iz njemačke klasične kulture.

I u fašističkoj Italiji javlja se klasicizirana, nacionalistička umjetnost pod utjecajem politike. Ipak, fašistički režim u Italiji nikad nije uspio stvoriti čvrstu kulturnu politiku koja bi rezultirala državnom umjetnošću kao u Njemačkoj i SSSR-u.

Španjolski građanski rat donosi nam jednu od najslavnijih slika 20. stoljeća, Picassovu sliku **Guernica** (slika na strani 23.), nadahnutu bombardiranjem grada Guernice 1937.

Europsko kiparstvo 1940-ih godina pokazuje jaku tendenciju prema figurativnom.

Drugi svjetski rat potiče mnoge umjetnike i arhitekte iz Europe na emigraciju u SAD.

Apstraktni ekspresionizam pojavio se pod utjecajem doseljenih Europljana u SAD, ali i kao rezultat gospodarske premoći nad Europom, te zbog nedostatka kulturne razmjene u ratnim godinama. Amerikanci istražuju vlastite potencijale. Krajem četrdesetih go-

Alberto Giacometti, *Muškarac koji upire prstom*, 1947., bronca, Tate Gallery, London, Velika Britanija

Jackson Pollock, *Broj 4*, 1950., ulje, emajl i aluminijska boja na platnu, The Carnegie Museum of Art, Pittsburgh, SAD

dina nastaje „*drip*“ tehnika, spontani način slikanja gdje se boja prska na platno položeno na tlo.

U europskoj arhitekturi početkom stoljeća još se pojavljuju klasične forme i ornamenti, sada u kombinaciji s novim industrijskim materijalima. Između 1910. i 1920. pojavljuju se ideje o „novom gradu“ koji bi odgovarao uvjetima modernog života, o zgradama kao golemim strojevima. Ova idealistična, utopijska struja srodna je futurizmu u slikarstvu.

Neoplasticizam u arhitekturi javlja se 1920-ih godina pod utjecajem arhitekata povezanih s časopisom i grupom De Stijl. Koriste se najjednostavniji oblici, a vodoravne i okomite linije križaju se pod pravim kutom. Istodobno se javlja i *funkcionalizam* u arhitekturi, koji

je povezan s Bauhausom i Le Corbusierom. Obilježava ga odricanje od oslanjanja na povijesne stilove i jasni kubni oblici. Nazivamo ga i *internacionalnim stilom*, a u svjetskoj arhitekturi vladat će od 1920-ih do 1970-ih godina.

Sredinu stoljeća obilježio je vrhunac i slom fašističkih režima koji će opet utjecati na umjetnost druge polovine 20. stoljeća.

PITANJA

Što utječe na razvoj umjetnosti u prvoj polovini 20. stoljeća?
Koji je grad umjetničko središte u prvoj polovini 20. stoljeća?
Nabroji neke umjetničke pravce ovog razdoblja.

ZADATAK

Izaberi jednu reprodukciju i analiziraj je.

SAZNAJ VIŠE

Razvoj tehničkih dostignuća koja su utjecala na umjetnost prve polovine 20. stoljeća

U prvoj polovini 20. stoljeća otkrića iz 19. stoljeća našla su široku primjenu, što je doprinijelo velikoj komunikacijskoj i prometnoj povezanosti svijeta.

Fotografija je izumljena 1827. godine, a 1888. George Eastman napravio je prvi fotoaparat s filmom u roli. Ti su aparati bili veliki i teško prenosivi, a revoluciju donosi Kodak 1900. svojim malim prijenosnim aparatom. Već 1907. pojavljuje se fotografija u boji.

Do 1895. godine telegrafska komunikacija ovisila je o kablovima koji su se postavljali ispod mora, kada je izumljen bežični telegraf. Usporedo se razvija i telefon, 1889. pojavio se prvi javni telefon, kablovima povezan s centralom i operaterima, 1923. izumljen je telefon s brojčanicom što doprinosi širenju komunikacije telefonom.

Tiskarski stroj unaprijeđen je pronalaskom cilindrične preše 1811. godine, rotacijski tijek otkriven je oko 1870. godine, a uskoro nakon toga i sлагааа машина što omogućava tiskanje velikog broja novina u kratkom roku.

Film postaje popularna zabava za mase, 1891. Edison je prikazao svoj stroj s pokretnim slikama nazvan kinematograf, a ubrzo braća Lumière organiziraju prvu filmsku projekciju 1895. u Parizu.

Električna rasvjeta zamjenjuje plinsku, Thomas Edison 1878. godine izumio je električni generator, a 1882. Nikola Tesla predstavlja generator izmjenične struje koji omogućuje široku primjenu električne struje u kućanstvima u 20. stoljeću.

Intenzivno se razvija promet. Parni stroj omogućio je već u 19. stoljeću razvoj željeznice i industrije, a izum parne turbine početkom 20. stoljeća doprinosi razvoju prekooceanskih brodova te povezivanju Europe i Amerike.

Razvijaju se i automobili: nakon prvog automobila na benzinski motor koji je osmislio Karl Benz 1885., ali vrlo skupog zbog ručne izrade, Henry Ford izumio je pokretnu traku za sklapanje automobila i počeo proizvoditi svoj jeftini model T. Promet se odvija i zrakom, 1900. poletio je prvi cepelin, a već 1903. zrakoplovom su poletjela braća Wright.

UPAMTI

- ▶ École de Paris ili Pariška škola
- ▶ fovizam
- ▶ kubizam
- ▶ ekspresionizam
- ▶ futurizam
- ▶ metafizičko slikarstvo
- ▶ nadrealizam
- ▶ dadaizam
- ▶ kubofuturizam
- ▶ suprematizam
- ▶ De Stijl
- ▶ Bauhaus
- ▶ neoklasicizam
- ▶ socijalistički realizam
- ▶ geometrijska apstrakcija
- ▶ organska apstrakcija
- ▶ apstraktni ekspresionizam
- ▶ funkcionalizam
- ▶ internacionalni stil

EKSPRESIONIZAM, FOVIZAM, KUBIZAM, ORFIZAM I FUTURIZAM

EKSPRESIONIZAM

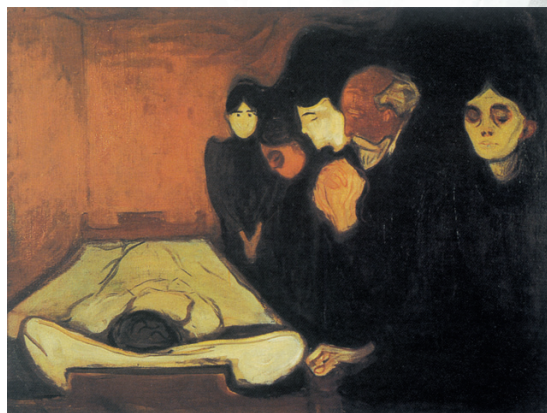
Pojam *ekspresionizam* pojavljuje se u literaturi oko 1911., a prvotno označava avangardnu umjetnost u Europi na prijelazu 19. i 20. stoljeća. Danas ekspresionizmom nazivamo umjetnički pokret koji je svoj vrhunac dostigao u svitanje Prvog svjetskog rata, a najintenzivnije se razvija u Njemačkoj. Ekspresionizam je bio politički angažiran pokret, njegovi su protagonisti težili promjenama i njegovali gotovo utopijske ideje svojstvene mladenačkom idealizmu.

Ekspresionisti su reagirali na impresionističko gledanje umjetnosti u kojem su vanjski izgled i površina u središtu umjetnikova interesa. Odriču se iluzionističkog karaktera površine, te pokušavaju istražiti i prikazati osjećaje i duševno stanje. Stvarnost postaje poticaj za izražavanje umjetničkog doživljaja, koji se dočarava intenzivnim bojama, dramatičnim potezima i deformiranjem stvarnosti.

Prethodnici ekspresionista bili su *postimpresionisti*, **Vincent van Gogh**, **Paul Gauguin** i **Edvard Munch** koji su u razdoblju između 1885. i 1900. izvršili zaokret od impresionizma te se počeli baviti individualnošću svakog bića.

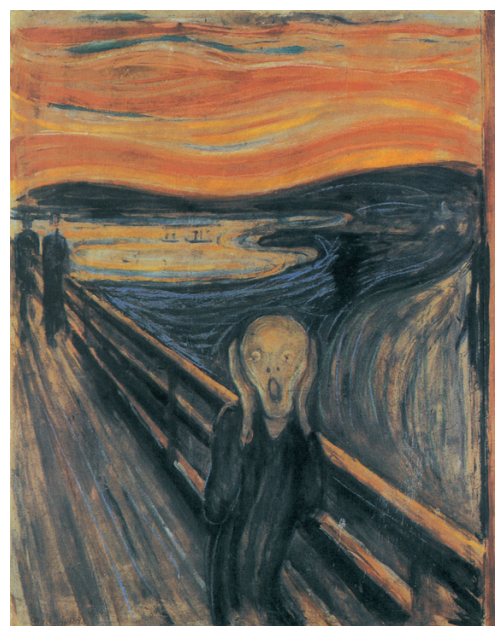
Edvard Munch (1863. – 1944.) rođen je u Norveškoj, a nakon školovanja u domovini 1885. odlazi u Pariz gdje pod utjecajem impresionista i ekspresionista počinje razvijati vlastiti, karakteristični stil. Drugi čimbenik koji je utjecao na njegovo slikarstvo jest tragično djetinjstvo u kojem je izgubio majku i sestru, te duševna bolest koja je zaliježena 1908.

Munchove slike prije 1908. odraz su njegovih halucinacija i pesimističnog gledanja na stanje suvremenog društva. Slikao je bolesne i tek umrle, preplašenu djecu, tužne i izbezumljene ljude smještene u psihodelične pejzaže. Za lik prikazan na slici **Krik**, navodno je predložak bila mumija iz Perua, a pejzaž je prikaz zalaska sunca iznad jednog od mnogih norveških fjor-

Edvard Munch, *Na samrtnoj postelji*, 1895., ulje na platnu, Zbirka Rasmusa Meyera, Bergen, Norveška

dova. Lice ljudske figure doista podsjeća na mrtvačku glavu, a razjapljeni usta i ruke položene uz lice te „S” linija tijela potenciraju dojam užasa. Dinamici dodatno doprinosi i dijagonala mosta na kojem se lik nalazi te pejzaž naslikan zakrivljenim linijama. Dvije izdužene muške figure u pozadini izgledaju prijeteće, kao dodatna opasnost koje lik u prvom planu nije svjestan.

Edvard Munch, *Krik*, 1893., ulje, tempera i pastel na kartonu, Nasjonaalgalleriet, Oslo, Norveška

Emil Nolde, *Legenda o sv. Mariji Egipatskoj* (lijevo krilo triptiha), 1912., ulje na platnu, Hamburger Kunsthalle, Hamburg, Njemačka

Boje na slikama **Emila Noldea** (1867. – 1956.) intenzivne su i izražajne. Slikao je pejzaže, prizore iz svakodnevnog života, a najpoznatiji je po slikama na kojima prikazuje religiozne prizore. Na posljednjima se bavi transcendentalnim, duhovnim aspektom prikazanih prizora. Likovi su u krupnom planu, izobličeni toliko da podsjećaju na karikature, a boje su intenzivne i zasićene. Kraće vrijeme Nolde je bio član grupe „Die Brücke“.

„Die Brücke“ je skupina umjetnika osnovana 1905. g. u Dresdenu. Cilj im je bio obnavljanje života pomoću umjetnosti, bez opterećenja prošlošću, kako bi izrazili ono što nagoni stvaraju. Svoje su uzore tražili među postimpresionistima, u afričkoj i pacifičkoj umjetnosti. Oko 1907. stil grupe sazrijeva, oblici postaju pojednostavljeni, kompozicija plošna, a linija izražena. Radili su i živjeli zajedno te je njihov zajednički program zatomio individualnost pojedinca. Ipak postupno svatko od njih formira vlastiti stil. Kronika grupe iz 1913., Ernsta Ludwiga Kirchnera, njezina najznačajnijeg predstavnika, označila je i njezin raspad. Velika zaslug umjetnika iz skupine „Die Brücke“ jest obnova i afirmacija **grafike**, a posebno **drvoreza**, koju su uzdigli na razinu samostalne umjetničke kategorije.

Ernst Ludwig Kirchner (1880. – 1938.) stvara slike prepune napetosti koju postiže karakterističnim zašiljenim formama i snažnim bojama te neobičnim kompozicijama u obliku slova N, X i V. Oblici su pojednostavljeni, obrisne linije naglašene, a česta su izobličenja i stilizacije. Na njegovim prizorima iz gradskog života ulicama

Ernst Ludwig Kirchner, *Potsdamer Platz*, 1914., ulje na platnu, Staatliche Museen zu Berlin, Njemačka

šecu likovi prostitutki, izduženi, s neobičnim šesirima ukrašenim perjem i bezizražajnim licima koja podsjećaju na maske. Prostor u kojem se kreću deformiran je i izobličen. Dramatičnost postiže i izborom boje, posebno kombinacijom crne i zelene, te vidljivim potezima koji su usmjereni od sredine prema rubovima slike.

Karl Schmidt-Rottluff (1884. – 1976.) slika plošne oblike intenzivnim i toplim bojama. Kompozicija je određena širokim plohama čistih boja, a pojavljuju se i karakteristični crni obrubi. Na portretu Rose Schapire iz 1911., iako ženski lik mirno sjedi u naslonjaču, glave oslonjene na ruku, osjeća se kako ova slika pršti energijom koja proizlazi iz kontrasta intenzivne crvene i zeleno-smeđih tonova. Dodatnu dinamičnost postiže crnim obrisnim linijama i energičnim kratkim potezima. Druga ekspresionistička skupina u Njemačkoj pojavljuje se 1911. u Münchenu pod nazivom „Der Blaue Reiter“ (Plavi jahač). Za razliku od članova skupine „Die Brücke“, oni nisu pokušavali promijeniti svijet, već su razmišljali o duhovnom u umjetnosti. Vođa ove skupine nije bio Nijemac, već Rus, **Vasilij Kandinski** (1866. – 1944.), a naziv su dobili po almanahu koji su uređivali Kandinski i **Franz Marc**.

Karl Schmidt-Rottluff, *Portret Rose Schapire*, 1911., ulje na platnu, Brücke-Museum, Berlin, Njemačka

Franz Marc (1880. – 1916.) jedan je od najpoznatijih animalista u modernoj umjetnosti. Svoje mistično poimanje stvarnosti prenosi u slikarstvo koristeći često simboliku osnovnih boja i broja tri. Tragajući za „univerzalnim slikarstvom“ Marc pred početak rata počinje raditi slike kristalinih struktura, bliske futurističkom razmišljanju, proširuje paletu i zadržava intenzitet boja. **Vasilij Kandinski** bio je pionir čiste apstrakcije. Iako je već neko vrijeme slikarstvo naginjalo k apstrakciji, tek poslije 1910. Kandinski počinje stvarati potpuno apstraktne radove, kompozicije sastavljene isključivo od oblika i boje, oslobođene ikakve figuracije.

Na njegovim slikama sporadično se javljaju naznake figuracije, no najviše se bavi odnosima i vrijednostima oblika i boja. U svom tekstu „O duhovnom u umjetnosti“ iz 1912. g. bavi se teorijom boja koje uspoređuje s tonovima u glazbi, usmjerenjem oblika i crta, te psi-

Franz Marc, *Mali žuti konji*, 1912., ulje na platnu, Staatsgalerie Stuttgart, Njemačka

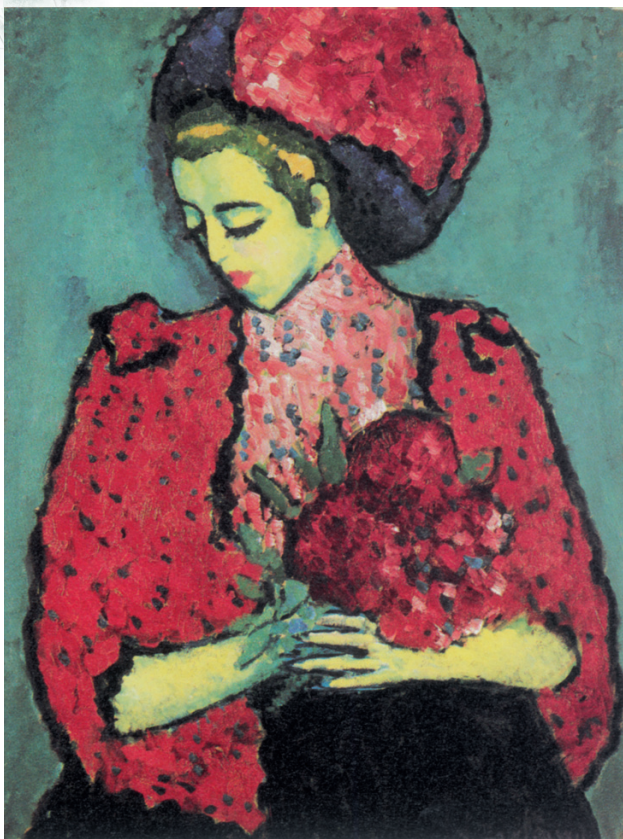

Vasilij Kandinski, *Bez naslova*, 1910. (1913.), olovka, akvarel i tuš na papiru, Musé National d'Art Moderne, Pariz, Francuska

Vasilij Kandinski, *Trokuti u luku*, 1927., ulje na kartonu, privatno vlasništvo

hološkim djelovanjem oblika, boja i linija. Kandinski je smatrao da se umjetnost kroz apstrakciju približava svojoj biti, odnosno svojim elementarnim vrijednostima. Nadahnjivale su ga teme borbe i sukoba koje je prikazivao kao borbu boja i oblika, baveći se problemima kontrasta i ravnoteže.

Aleksej Javlensky, *Djevojka s božurima*, 1909., ulje na kartonu i šperploči, Von der Heydt-Museum, Wuppertal, Njemačka

Aleksej Javlensky (1864. – 1941.), kao i Kandinski, dolazi iz Rusije u Njemačku. U slikanju su njegov glavni motiv ljudski likovi koje slika plošno i obrubljuje debelom crnom obrisnom crtom. Boja je za Javlenskog simbol, a ekspresivnost pojačava korištenjem komplementarnog kontrasta (crveno i zeleno) te stvaranjem kolorističkih tekstura.

Nisu svi slikari ekspresionisti pripadali organiziranim skupinama. U Austriji je djelovao slikar **Oskar Kokoschka** (1886. – 1980.) koji se razvijao na temeljima bečke secesije, a njegov rad ubrzo počinje pokazivati i značajke ekspresionizma. Najpoznatiji su mu radovi portreti nastali između 1908. i 1912. Karakteriziraju ih izobličenja, kao i psihološka analiza modela, te nervozne, energične linije.

Oskar Kokoschka, *Portret Herwartha Waldena*, 1910., ulje na platnu, Staatsgalerie Stuttgart, Stuttgart, Njemačka

FOVIZAM

Kada se na Jesenskom salonu u Parizu 1905. g. pojavila skupina umjetnika čije su slike bile naslikane intenzivnim i čistim bojama, umjetnički kritičar Vauxcelles zlobno je komentirao: „Donatello među divljim zvijerima!“. Donatello je bio klasicistički kipar Marque, a divljaci-fovisti **Henri Matisse**, **André Derain**, **Maurice de Vlaminck**, **Georges Rouault** i drugi. Nešto kasnije grupi se pridružuju i **Raoul Dufy** i **Georges Braque**.

U slikarstvu **fovista** boja doživljava konačno oslobođenje koje su započeli Van Gogh i Gauguin. Glavno izražajno sredstvo predstavljaju ekspresivnost i dinamika boja, a cilj je prikazati trodimenzionalno na dvodimenzionalnom platnu bez korištenja klasične perspektive. Fovisti destruiraju tradicionalno poimanje prostora. Prostor stvaraju bojom, služeći se kolorističkom perspektivom, a odriču se djelovanja svjetla i sjene te plastičnog modeliranja. Boja postaje neovisna o prirodnom uzoru, a oblici se radikalno pojednostavljaju.

Fovisti intenzivno djeluju od 1904. do 1907. kada započinje raspad pokreta, a zamire oko 1909. godine.

André Derain (1880. – 1954.) slikao je čistim, intenzivnim bojama i širokim uglatim potezima. Glavni motiv Deraineova slikarstva su pejzaži, a najpoznatiji nastaju u Londonu, gdje boravi 1905. i 1906. Fovističke slike smatraju se vrhuncem njegovog opusa.

Maurice de Vlaminck (1876. – 1958.) samouki je slikar i jedini istinski „divljak“ među fovistima. Slike koje je radio odražavale su njegovu buntovnu narav i strastvenu ljubav prema prirodi. Slikajući kombinira relativno pravilne poteze koji podsjećaju na divizioniste i kratke, snažne, isprekidane poteze koji asociraju na Van Gogha kojem duguje i korištenje čistih boja. Radi tamnim bojama, a dramatičnost postiže uporabom crvene, bijele i crne, te svom jednom stvorenom stilu ostaje vjeran do smrti.

Henri Matisse (1869. – 1954.) predvodnik je fovista, a za njega je ta prolazna faza uvod u veliku karijeru jednog od najznačajnijih slikara 20. stoljeća. Osim slika radio je i skulpture, grafike, kolaže, te unutar-nju dekoraciju.

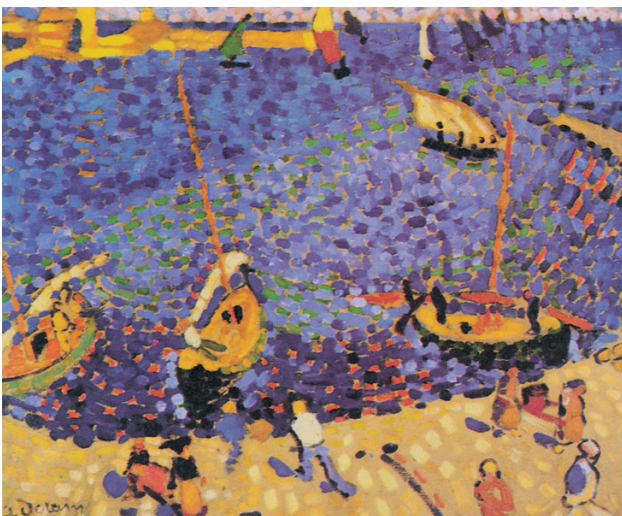
Matisseove slike utemeljene su na čistim plohama boje koje su često odijeljene crnim linijama, klasična prostorna iluzija nestaje, a dojam prostornosti postiže

Maurice de Vlaminck, Kuća u Chatouu, 1903., ulje na platnu, Art Institute of Chicago, Illinois, SAD

se dinamičkim svojstvima boja. Jednostavan crtež osnova je njegovih slika, a u nekoliko poteza stvara likove i arabeske koje popunjava bojom. Oko 1906. g. zainteresirao se za afričku umjetnost koja uz druge izvan europske kulture ostaje stalna inspiracija za Matissea. Jača i utjecaj arabeske koja je istodobno dekorativna i ekspresivna.

Slika *La Desserte, harmonie en rouge* na kojoj prevladava crvena boja interijera s plavim uzorcima koji asociraju na arabesku ostavlja snažan dojam na promatrača. Oblici su obrubljeni crnom crtom, a s desne je strane ženski lik odjeven u crno i bijelo. U lijevom gornjem kutu je prozor kroz koji se vidi pejzaž naslikan hladnim bojama kako bi se dobio dojam dubine

André Derain, Brodice u Collioueru, 1905., ulje na platnu, Kunstsammlung Nordrhein-Westfalen, Düsseldorf, Njemačka

Henri Matisse, La Desserte, harmonie en rouge, 1908., ulje na platnu, Ermitage, Sankt Peterburg, Rusija

Henri Matisse, *Ples*, 1909., ulje na platnu,
Ermitage, Sankt Peterburg, Rusija

prostora. Suprotstavljanjem toplih i hladnih boja razlučuju se dva prostorna plana.

Slika *Ples* nastala je 1909. g. i na njoj prevladavaju tri boje: plava za nebo, zelena za travu i narančasta za pet golih ljudskih likova. I ovdje Matisse koristi dinamička svojstva boja kako bi stvorio iluziju prostora. Bez klasične konstrukcije perspektive samo kontrastom toplih i hladnih boja Matisse ljudske likove izbacuje u prvi plan. Ova je slika značajna i kao primjer ovalne kompozicije.

Georges Rouault, *Stari kralj*, 1937., ulje na platnu,
The Carnegie Museum of Art, Pittsburgh, SAD

Iako je izlagao s fovistima, **Georges Rouault** (1871. – 1958.) od njih se razlikuje i po izboru tema i po inspiraciji. Njegove su slike religiozne tematike, a njima protestira protiv ispraznosti društva. Boje su nešto tamnije nego kod ostatka grupe, a nanosi ih oponašajući svjetlo koje prodire kroz obojena stakla gotičkih vitraja. Debela crna linija koja se pojavljuje kao obrub oblika odaje isti utjecaj.

KUBIZAM

Kubizam se pojavljuje kao sljedeća faza u razvoju moderne umjetnosti, djelomice se nastavljaajući na fovizam, a djelomice mu se suprotstavljajući. Već smo spomenuli kako su fovisti na svojim slikama pokušali prikazati prostor bez korištenja klasične perspektive. No fovistima i ekspresionistima glavni je interes boja, dok se kubisti izravno nastavljaaju na Cézannea, odnosno na njegove pokušaje očuvanja oblika od potpunog rastvaranja, koji započinje u impresionizmu, a djelomice se nastavlja i kod fovista. Iako je kubizam suprotni pol impresionizma, imaju i jednu zajedničku točku – odustajanje od ilustriranja svakodnevice i naturalističkog preslikavanja, koje je izgubilo svaki smisao izumom fotografije.

Kubisti prihvaćaju Cézanneovu teoriju o svođenju prirodnih oblika na oblike geometrijskih tijela i ostvaruju sistematsku organizaciju slike, odnosno njezine kompozicije. Kao i na ostale pokrete u umjetnosti na početku 20. stoljeća, na njih utječe afrička umjetnost, posebice skulptura. Iako su suvremenici smatrali da je cilj kubista potpuna apstrakcija, oni su težili nečem sasvim suprotnom. Oni stvarnost pokušavaju prikazati potpunije nego ikad prije, iz raznih kutova gledanja, dodajući u sliku i četvrtu dimenziju, vrijeme, nužnu za obilazak predmeta ili osobe. Rezultat je žrtvovanje svjetla i boje kako bi se postigla jasnoća i detaljan prikaz oblika, no i nerazumljivost slike koja je zbunjivala promatrača i dovodila ga u zabludu kako kubizam teži ka apstrakciji.

Rani kubizam od 1906./07. do 1909. pod izravnim je utjecajem Cézannea, odnosno njegove retrospektivne izložbe održane 1907. u Parizu. Imitacija prirode